

LUGOSI JÓZSEF^[1]

A jogérvényesítéshez való hozzájutás szintjei és hatása peres felek eljárásjogi helyzetére

ABSTRACT

The enforcement of rights is a term that can be used in several different ways. The process by which the court performs legal enforcement activities can also be considered the enforcement of rights. This study analyses the process of enforcing rights from the perspective of the litigants, in connection with the support that is available to the respective parties. For the parties, the term access to law enforcement can practically be considered as equivalent to the concept of access to justice and, in part, to the right to be able to initiate legal proceedings. The enforcement of rights is a process shaped by state regulation, in particular by rules governing procedural fees, the scope of legal allowances, and the provision of legal aid (the use of an advocate). Based on the parties' point of view and the available evidence (subsequent motions for evidence), the enforcement of rights in civil proceedings can be understood as a series of behaviours shaped by the parties' subjective state of consciousness and their objective factual situation, that is, by the "subject" (legal subject) and the "object" (evidence). The levels of enforcement may vary depending on the intellectual and financial possibilities of the legal entity, the extent of state support, and the content of the legal regulation.

Keywords: law enforcement ■ procedural fees ■ fee remission
■ court-appointed lawyer/attorney ■ civil litigation

[1] Egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem, Gazdaságtudományi, Egészségtudományi és Szociális Kar, drlugosijozsef@gmail.com.
MTMT: 10047968 * ORCID: 0009-0006-3489-3507.

I. BEVEZETÉS

A jogérvényesítéshez^[2] való hozzájutás folyamata a joghoz jutással és a bírósághoz fordulás jogával több szempontból is azonosítható fogalom.^[3] Az állam jogrendjében a bírósági szervezet a jogvitát eldöntő konfliktusfeloldó funkció révén az igazságszolgáltatási hatalmat testesíti meg.^[4] Ezen, egymástól nem feltétlenül különböző folyamatokhoz az állam feladata a szükségszerű feltételek kialakítása és biztosítása. A kifejezések közös kiindulópontja a jogalany (egyén), az őt körülvevő környezetben az állam jogalkotó hatalma és szabályozása folytán az állam regulatív-integratív funkciója jelenik meg.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) alkotmányos jogként biztosítja a bírósághoz fordulás jogát.^[5] A jogalany (egyén) számára jelentőséggel bír, hogy az Alaptörvényben biztosított jogát tudja-e ténylegesen gyakorolni. Általános gyakorlati tapasztalat szerint az anyagi lehetőségek és a szakmai felkészültség hiánya sok esetben akadályt képez a polgári peres eljárás megindításának. A jogalkotó hatalommal felruházott állam jelentős befolyásoló erővel bír a jogalkotás és a meglévő jogszabályi környezet meghatározása/megváltoztatása által a joghoz jutás folyamatának szabályozásában.^[6] A joghoz jutás (jogérvényesítés) indokoltága rendszerint akkor merül fel, ha a felek között már a konfliktushelyzet kialakult. Az érdekeltek között már fennálló konfliktushelyzet nem szükségszerű, de lehetséges következő állomása a formálisan realizálódó jogvita kialakulása. Szükséges különbséget tenni ugyanakkor a „jog” és a „jogvita” meghatározások között. Jean Carbonnier (1908 – 2003) megfogalmazása szerint „a jogvita a tényleges jognak csak igen csekély részét fedi fel... a jog terjedelme végtelenül nagyobb, mint a jogvitáé”.^[7] A jog terjedelme átfogja a jogrendszert

[2] A „jogérvényesítés” fogalma többféle értelemben használatos: egyrészt az állam oldaláról fennálló tevékenység, másrészt a kifejezés a jogalany (egyén) nézőpontjából is megragadható. „A jogérvényesítés valamilyen jogellenes állapot megszüntetésére vagy a jogsértés jogkövetkezményeinek a megvalósítására irányuló emberi magatartás. A jogérvényesítés mint a tárgyi jog érvényesítése modern viszonyok között végső soron az állami szervek feladata, ezért a jogérvényesítés egyben jogalkalmazás is... A jogérvényesítés (a jogalany részéről - kiegészítés tőlem) nem azonos a jogok pusztá gyakorlásával, a jogérvényesítésnek mint a tárgyi jog érvényesítésének fogalmi eleme, hogy egy korábbi jogsértéshez kapcsolódjék.” Ld. Szilágyi, 2014, 195-196.

[3] 2 A kutatás alapját a szerző doktori értekezésében ezen témához kapcsolódó fejtegetései képezik. Ld. Lugosi, 2021, 91-94., 176.

[4] „Bíróságnak az a szerv minősül, amely jogosult arra, hogy az előtte folyó ügyben a felekre nézve kötelező, végleges és végrehajtható határozatot hozzon.” Ld. Halmai – Tóth (szerk.), 2003, 707. (a vonatkozó rész Róth Erika munkája).

[5] Magyarország Alaptörvénye, Szabadság és Felelősség Fejezet XXVIII. cikk (1) bekezdése.

[6] Horváth Barna találó megfogalmazása szerint „állami jog az, amelyet az állam alkot, nem az, amely az államra vonatkozik, hiszen ez utóbbi a nemzetközi jogot foglalja magába” Ld. Horváth 2015, 45. (az első kiadás: Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., 1932).

[7] Carbonnier, 1979, 51-64., 64.

is, amely „ésszerűen gondolkodó embereknek szóló közös szabályok kényszerítő rendje a magatartás szabályozására és a társadalmi együttműködés kereteinek megteremtésére”.^[8]

Az Alaptörvény 2012. január 1-ei hatályba lépése és a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 2018. január 1-ei hatályba lépése a korábbi Alkotmányban és a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben (a továbbiakban: rPp.) a bíróság alkotmányos kötelezettségén nem változtatott, a bíróság feladata az elé vitt magánjogi (és egyéb vonatkozású) jogviták rendezése.^[9] A jogérvényesítéssel kapcsolatos, jogalanyok számára biztosított mozgáster kialakítása tekintetében az állam befolyásoló szerepe nagyon erőteljes, a jogrendszer és jogrend meghatározása révén.^[10] Hans Kelsen (1881 – 1973) nézete szerint az állam és a jogrend fogalma nem is választható külön, ő az államot jogrendként fogta fel, „akkor az állam ún. elemei – a terület és a lakosság – csupán a nemzeti jogrend érvényességének területi és személyi határaiaként jelentkeznek”.^[11] Roscoe Pound (1870 – 1964) megközelítése szerint „a jogrend feladata a szabályozás, mert e nélkül hatékonyságvesztés következik be”.^[12] Ez a megállapítás a joghoz jutás és a jogalany önálló jogérvényesítésének állam általi szabályozása értékelésével összefüggésben is helytállónak tűnik. A jogalany (egyén) általi jogérvényesítés gyakorlását meghatározó tényezők részben a peres felektől függetlenek, részben pedig velük hozhatóak összefüggésbe. A jogérvényesítéshez való hozzájutás szintjei annak igénybevételi lehetősége alapján csoportosíthatóak. Az állam (állami intézmények) alakító ereje, szabályozó szerepe azon jogalanyok (egyének) körében lehet különösen lényeges, akiknek a joghoz jutását (jogérvényesítését) leginkább segíteni szükséges.^[13]

II. A JOGÉRVÉNYESÍTÉS GYAKORLÁSÁT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

2.1. A szegénységi jogra vonatkozó szabályozás Magyarországon már az első világháború előtt megjelent.^[14] A „szegénységi jog” kifejezés a nehéz anyagi helyzetben lévő társadalmi csoportok számára is igyekezett biztosítani az igények, követelések jog általi érvényesítését, amely kiterjedt – kifejezett, erre irányuló

[8] Rawls, 1997, 285.

[9] Magyarország Alaptörvénye Szabadság és Felelősség XXVIII. cikk (1) bekezdés.

[10] Kulcsár Kálmán szerint „a jog általánosan elismert funkciója a társadalom normális életéhez szükséges rend (jogrend) és biztonság kialakítása és fenntartása.” Ld. Kulcsár, 2002, 160.

[11] Kelsen, 2008, 171-190., 186.

[12] Szigeti – Takács, 1998, 59. (a hivatkozott oldalt tartalmazó fejezet Szigeti Péter munkája).

[13] Fleck, 2014, 9-39., 19.

[14] A Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvény (a továbbiakban: Plósz-féle Pp.) ötödik fejezete (112-123.§§) rendelkezett a „szegénységi jog”-ról. A törvény 112. §-a szerint „szegénységi jogban rendszerint az a fél részesíthető, a kinek jövedelme nem nagyobb, mint a lakóhelyén szokásos közönységes napszám.”

kérelem esetén^[15] – az ügyvédi támogatás díjfizetés nélküli igénybevételére is. Az emberi jogok fejlődésének folyamatában a bírósághoz jutás biztosítása az első generációs polgári és politikai szabadságjogok részeként az általános jogegyenlőséget (a „törvény előtti egyenlőséget”) kívánta megvalósítani az igazságszolgáltatás területén is. A költségkedvezmény biztosítása mellett a jogi segítségnyújtás lehetővé tétele is ezen társadalmi célkitűzés megvalósítását szolgálta. Ez a törekvés levezethető a jogalanyhoz kapcsolódó azonos terjedelmű jogokból és kötelezettségekből, a jogalanyok emberi méltósága azonosságából, azonos terjedelméből, vagyis abból, hogy az egyének (jogalanyok) emberi méltósága között nem tehető különbség. A klasszikus, XIX. századi liberalizmus „egyenlőség”-felfogása „az individuális lét azonos érvényűségét hangsúlyozza. Eszerint az emberi lények egyenlő erkölcsi értékkel bírnak”.^[16] Főként a második világháborút követő időszakban kerültek előtérbe a „gyengébb” helyzetben lévő társadalmi rétegek (csoportok) megsegítésére irányuló törekvések, amely jellemzően tipikusan a harmadik generációs (szolidaritási) alkotmányos vagy alapjogok sajátosságai.^[17] Ekkor, ezen időszakban jelent meg a különböző csoportoknak, így a „nők”, a „gyermek”, a „betegek”, a „fogyatékossgal élő személyek” jogainak kiemelése, a korábbi időszakhoz képest újdonságként ható csoport- vagy kollektív jogok védelmének az igénye. Ezen folyamatba illeszkedett bele nemzetközi viszonylatban az igazságszolgáltatás (és a közigazgatás) területén „gyengébb” helyzetben lévő társadalmi csoportok jogérvényesítése (igényérvényesítése) támogatásának/megsegítésének/kialakításának állami igénye és annak tényleges célja végső soron a nagy francia forradalom (1789-1799) hármasszavából, a „Szabadság, Egyenlőség, Testvériség”, későbbi gazdasági, társadalmi és politikai folyamatokat is alapvetően meghatározó jelszavakból eredeztethető. A jogi segítségnyújtás típusainak különböző államokban fellelhető formái, tartalma, célja és rendeltetése az adott, szóban forgó állam hagyományai, jogi tradícióiban, az állam társadalmi-politikai berendezkedésében és a jogalkotás időpontjában fennálló jogpolitikai törekvéseiben gyökerezik. A jogi segítségnyújtás biztosítása azon államok jogrendjében tud hatékonyan működni, ahol a) nincs általános és kötelező ügyvédkényszer, b) a költségkedvezmények rendszere valamilyen formában kapcsolódik az állam által kirendelt jogi segítőhöz, ügyvéd-

[15] Plósz-féle Pp. 116. § első mondat.

[16] Takács (szerk), 1997, 142.

[17] Az egyetemi tankönyv szerint a csoportjogok...„az első és második generációs jogoknak egyes – különösen kiszolgáltatott helyzetben lévő – személyek speciális helyzetéhez igazodóan megfogalmazott katalógusai”. Ld. Sári – Somody, 2008, 42-43.

hez.^[18] A jogi segítségnyújtás és a költségkedvezmények biztosítása által erőteljes állami beavatkozás valósul meg a „gyengébb” fél oldalán a jogérvényesítés körében megmutatkozó hátrányos társadalmi helyzet kompenzálása/kiegyenlítése érdekében. A költségkedvezmények köre Magyarországon nem biztosít teljes mentességet a polgári peres eljárással összefüggésben felmerült költségek viselése alól.^[19] Ezen kedvezmények hazánkban – főszabály szerint – az eljárás megindításához szükséges költségek előlegezése alól mentesíthetik a felet, de azok pervesztesség esetén való viselésekor nem (pl. a személyes költségmentesség esetén Magyarországon sem mentesül a fél az ügygondnoki díj előlegezése és az ellenfél javára megítélt ügyvédi költség viselése alól). Az állam a költségkedvezmények és a jogi segítségnyújtás lehetővé tétele által csak a felé teljesítendő költségekből (illetékből), valamint a kirendelt jogi képviselő díja alól tud mentességet biztosítani.^[20]

[18] A költségkedvezmények szabályozása és a szociálisan rászoruló személy jogérvényesítésben való támogatása a világ különböző – demokratikus elveket valló – államaiban általános gyakorlatnak tekinthető. Németországban a tanácsadási szolgáltatást (Beratungshilfe) és a költségmentességet (Prozesskostenhilfe) különböztetik meg egymástól. A bírósági eljáráson kívül rendszerint tanácsadást és képviselőt biztosítanak azon szociálisan rászoruló személynek, aki megfelel az erre vonatkozó jogszabályi feltételeknek (Gesetz über Rechtsberatung und Vertretung für Bürger mit geringem Einkommen (Beratungshilfegesetz-BerHG)). A bírósági eljáráshoz való hozzáférés érdekében a rászoruló személyek költségmentességben részesülnek. A költségmentességről – amely a hazai szabályozáshoz hasonlóan lehet részleges is – a bíróság dönt az engedélyezés alapjául szolgáló körülmények igazolását követően. A kérelmet a helyi bíróságoktól (Amtsgerichten) vagy ügyvédektől beszerezhető formanyomtatványon lehet előterjeszteni a tanácsadási szolgáltatás és a költségmentesség iránt, amely benyújtható a jogi szolgáltatást igénybe venni kívánó személy lakóhelye (tartózkodási helye), illetve az előtt a bíróság előtt, ahol a mentesség tárgyát képező eljárás folyik. A költségmentesség engedélyezése esetén – a hazai szabályozással ellentétben, ahol a jogi segítségnyújtó szolgálat általában a bíróság székhelyén működő ügyvédet rendel ki – a fél szabadon választhat ügyvédet, és a költségmentesség biztosításakor a peres félnek nincsenek egyéb költségei, a költségmentesség az eljárás összes szükséges költségét fedezi (Ld. Európai igazságügyi portál: Költségmentesség). Ausztriában is ismert a költségmentesség fogintézménye, az osztrák jog a Verfahrenshilfe kifejezéssel jelöli a költségmentesség iránti kérelmet. A költségmentesség a polgári és a kereskedelmi ügyekben magába foglalja az ügyvéd eljárást megelőző tanácsadását, az ügyvéd kirendelésére vonatkozó igényt az eljárás során, amely lehet teljes körű és részleges is. A kérelmet Ausztriában is kötelezően formanyomtatványon (ZPForm1) kell benyújtani, amely az elsőfokú bíróságtól (körzeti bíróságtól – Bezirksgericht, regionális bíróságtól – Landesgericht) szerezhető be. Ausztriában a helyi ügyvédi kamara tagjai közül lehet kérni ügyvéd kirendelését, amelynek során rendszerint figyelembe veszik a fél ügyvéd személyére vonatkozó kérelmét. A költségmentesség Ausztriában a pernyertes fél eljárási költségeinek megtérítése alól a felet nem mentesíti (Ld. Európai igazságügyi portál: Költségmentesség). Svájcban a költségmentesség magába foglalja a bírósági költségek előlegezése és megfizetése alóli mentességet, a biztosíték letétele alóli mentességet, a bíróság által meghatározott jogi képviselőhöz való jogot. A költségmentesség engedélyezésének feltétele, a kérelmező anyagi rászorultsága és az, hogy az ügy „ne legyen eleve reménytelen”. A költségkedvezmény nem mentesíti a felet az ellenérdekű fél költségeinek megtérítése alól. A költségmentesség az ügy egészére vagy meghatározott részére biztosítható. Ha a költségmentesség kedvezményében részesülő fél pervesztéses lesz, a jogi képviselő díját és a bírósági eljárás költségét a kanton viseli (Ld. Kúria: A költségkedvezményekkel kapcsolatos bírói gyakorlatot vizsgáló joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló jelentése, 2015, 6-7.).

[19] Pp. 95. § (4) - (6) bekezdés.

[20] Pp. 94. § (1) bekezdés, Pp.94. § (3) bekezdés, Pp.101. § (3) bekezdés.

2.2. A jogérvényesítés gyakorlását legalább három tényező alakítja: a) az eljárás kezdetekor megfizetendő eljárási illeték mértéke; b) az igénybe vehető költségkedvezmények köre; c) a jogszabályi előírások által a jogérvényesítéshez biztosított jogi segítségnyújtás mértéke.^[21] Ezen elemek kombinációja, egymáshoz viszonyított aránya, mértéke határozza meg a joghoz jutás nehézségi fokát.^[22] Ha e három elemből legalább két elemnél „támogató” típusú szabályozás érvényesül, az jelentős mértékben elősegíti a jogalany (egyén) igényérvényesítését. Az 1980-as évek végén, Magyarországon végzett empirikus kutatás adataiból levont következtetés szerint „a jogsegélyszolgálat (által biztosított támogatás) az ügyvédi képviselőhöz hasonló módon növeli meg a felek pernyerési esélyeit”.^[23] A jogérvényesítés módja, a jogi segítségnyújtás mértéke és a személyek számára való biztosítása tekintetében az alábbi csoportok/kategóriák állíthatók fel:

1. Ha az eljárás megindításakor teljesítendő eljárási illeték mértéke magas, ez a körülmény ellensúlyozható a széles körben biztosított költségkedvezmények és a jogi segítségnyújtás igénybevételének lehetőségével. Ha viszont az eljárás kezdeményezések az alacsonynak nem tekinthető eljárási illetékmérték a költségkedvezmények szűk körével párosul, és a jogi segítségnyújtás is valamely engedélyezett költségkedvezményhez kapcsolódik, ez a helyzet a polgári peres eljárásban korlátozott jogérvényesítési lehetőséget teremt. A jogalkotó a három vizsgált tényező (eljárási illeték mértéke, költségkedvezmények köre, jogi segítségnyújtás fennállása vagy hiánya) konzisztens szabályozása által az igazságszolgáltatás csatornáihoz való hozzáférést „támogató”, azt „átlagos mértékben lehetővé tevő” vagy azt „korlátozó” eshetőségként teremtheti meg a jogkereső közönség számára.^[24] A hatályos hazai szabályozásban a legteljesebb kedvezmény, a személyes költségmentesség megállapítása már nem foglalja magába a pártfogyó ügyvéd kirendelésére vonatkozó igényt, és szűkebb körű kedvezmény esetén a jogszabályi előírások ilyen kedvezményt szintén nem biztosítanak.^[25] Ennek értelmében személyes költségmentesség bíróság általi engedélyezése nélkül és pártfogyó ügyvédi díj előlegezése vagy megfizetésére irányuló kérelem hiányában a jogi segítségnyújtás keretében a pártfogyó ügyvéd által biztosított szolgáltatás polgári peres eljárásban nem vehető igénybe. Ezen összefüggés/kapcsolat alapján, ha az anyagi rászorultság jogszabályi feltételei hiányoznak, perbeli képviselet és támogatás igénybevétele a bíróság előtti eljárásban nem vehető igénybe. A jogérvényesítéshez való hozzájutás szintje az eljárást kez-

[21] A római jogban a peres eljárással összefüggő kedvezmények még kevésbé voltak ismertek. Pólay Elemér szerint „a perköltséget a perbeli képviselők, ügyvédek díja, a bizonyítékok megszerzésére fordított kiadások, valamint a hatósági cselekmények díja (sportula) tette ki”. Ld. Brósz – Pólay, 1974, 120.

[22] „A jog segítségül hívása mindig valamilyen konfliktus megoldásához kapcsolódik, mintegy invokesza a jogérvényesítést”. Ld. Badó – Loss – H. Szilágyi – Zombor, 2000, 135.

[23] Kengyel, 1990, 142.

[24] Ez a kötelezettség az állam részéről következik az állam konfliktusok feloldására, azok rendezésére irányuló szerepéből, funkciójából (az állam konfliktusfeloldó funkciója).

[25] Pp. 94. § (1) bekezdés f. pont.

deményező beadványon teljesítendő, jelentős összegű eljárás illeték mellett, a költségkedvezményeket és a szakmai alapon történő állami támogatást (jogi segítségnyújtást, pártfogó ügyvédi támogatást) csak szűk körben lehet igénybe venni, amely a joghoz (jogérvényesítéshez) korlátozott hozzáférési lehetőséget jelent (első kategória).

2. Ha a bíróság előtti eljárás kezdetekor megfizetendő eljárás illeték összege alacsony, és egyidejűleg költségkedvezmények széles köre áll rendelkezésre, ezen kedvező feltételek mellett kevésbé indokolt hatékony támogatás biztosítása a jogalany (egyén) számára. Ha a jogalkotó a költségkedvezmények széles körét biztosítja, ez a jogi szabályozás abban az esetben lehet igazán hatékony, ha az eljárás megindításakor teljesítendő eljárás illeték összege relatíve magasnak értékelhető. Ha a bíróság előtti eljárás megindításakor fizetendő alacsony összegű eljárás illeték mellé szakmai (jogi) segítségnyújtás lehetősége is biztosított, ideálisak a feltételek az igazságszolgáltatás igénybevételéhez. Ha a polgári peres eljárás megindításakor alacsony az eljárás illeték összege, amelyet az eljárás kezdeményezésekor előlegezni kell, de a költségkedvezmények széles köre és a szakmai segítségnyújtás esélyt biztosít a joghoz jutáshoz, amely széleskörű és általános jellegű, akkor ezen feltételek mellett széles hozzáférési lehetőség áll fenn a jogérvényesítés csatornához (második kategória).

3. A jogérvényesítéshez való hozzáférésben az előbb meghatározott két lehetőség mellett köztes, „középarányos” vagy „középutas” szabályozási lehetőség is előfordulhat, ha a jogi szabályozási konstrukciónál keveredik egymással a támogató típusú és a korlátozó jellegű jogi szabályozás (pl. magas az eljárás illeték összege, amely a költségkedvezmények és a jogi segítségnyújtás széles körével párosul, vagy alacsony az eljárás illeték összege, de emellett csak korlátozott lehetőség áll fenn a költségkedvezmények és a jogi segítségnyújtás igénybevételére). Ezen jogszabályi előírások a jogalany számára a jogérvényesítéshez átlagos hozzáférési lehetőséget jelentenek (harmadik kategória). A jogérvényesítés fokozatai között ez a csoport a jogérvényesítés képzeletbeli mezején/skáláján a „se nem támogató és se nem korlátozó” kategóriába esik, amely ténylegesen a vázolt egyéb lehetőségek mellett „arany középútként”, azaz köztes megoldásként is értelmezhető.

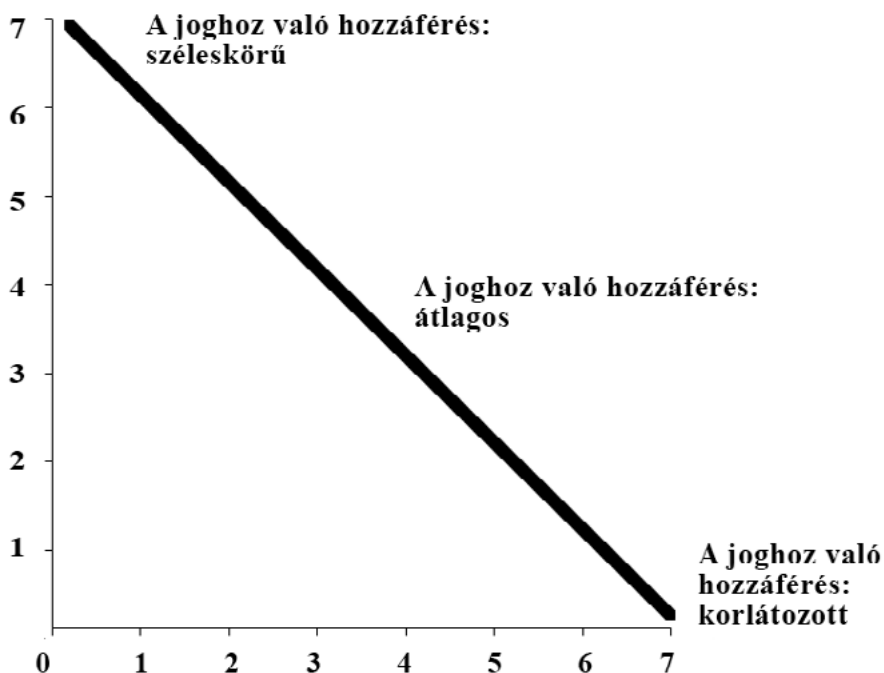
2.3. Az első esetben „nehéznek” tűnik, a második esetben „könnyűnek” igaz-e a fél számára a bíróság előtti polgári peres eljárás megindítása. Ez a megkülönböztetés, amely a jogérvényesítéshez való hozzájutás kategóriáit állítja fel, nem ad teljes képet arról, hogy ez a „támogatás” csak az eljárás megindítására, vagy a már folyamatban lévő polgári peres eljárás egészére és esetlegesen az azt követő végrehajtási eljárásra is vonatkozik-e. Ezért második kategóriaként a jogérvényesítés véghezvitelében való állami szerepvállalás is osztályozható, amely immár nemcsak az eljárás kezdeményezését, hanem a bíróság előtti eljárás teljes folyamatát meghatározza. A törvény által biztosított, jogérvényesítést

előmozdító kedvezmények rendszerint az eljárás jogerős befejezéséig, az eljárás teljes folyamatban léte alatt, az esetleges végrehajtási eljárásra is kiterjedően érvényesülnek.^[26]

A joghoz való hozzájutás a polgári peres eljárással összefüggésben legalább két szinten juthat érvényre: egyrészt az eljárás kezdeményezésekor fizetendő eljárási illeték összecszerúsége tekintetében, másrészt a költségkedvezmények és a jogi segítségnyújtás (párfogó ügyvédi támogatás) körében, annak mértékében, illetve azok nagyságrendjében. Az eljárás kezdetekor fizetendő eljárási illeték összege és a költségkedvezmények köre, igénybevételek lehetősége a joghoz való hozzájutás nagyságrendjét mutatja („korlátozott”, „átlagos”, „széleskörű” hozzáférési lehetőség formájában). Ez a gyakorlati tapasztalaton alapuló modell nem vonatkoztatható el a jogalany (egyén) társadalmi helyzetétől és az aktuálisan fennálló társadalmi körülményektől. Ha a társadalomban foglalkoztatottak havi átlagjövedelmének mértéke legalább olyan mértékben emelkedik, mint a polgári peres eljárás kezdeményezésekor fizetendő eljárási illeték mértéke, a joghoz jutás általában véve nem válik nehezebbé, mintha a társadalom tagjai havi átlagos jövedelmi szintjének stagnálása mellett következne be a keresetlevél bíróságra való benyújtásakor fizetendő eljárási illeték mértékének ugyanolyan mértékű emelkedése. A költségkedvezmények egy része igénybevételek hazánkban évek óta nem változó állandóhoz (az öregségi nyugdíjminimum, majd a szociális vetítési alap 2008. év óta nem változó, 28.500,-Ft/hó összegéhez)^[27] való igazítása a rászorultsági szint (a költségkedvezményekhez való hozzájutás) szűk körben való meghatározását jelenti. Megfigyelhető, hogy a keresetlevél bíróságra való benyújtásakor fizetendő eljárási illeték mértéke és a keresetlevél bíróságra való benyújtásakor igénybe vehető költségkedvezmények köre (valamint párfogó ügyvéd és a jogi segítségnyújtás igénybevétele) a joghoz való hozzájutás bíróság előtti biztosításában egymástól eltérő tendenciát tükröz. A joghoz való hozzájutás mértéke, fokozatai és a keresetlevél bíróságra való benyújtásakor fizetendő eljárási illeték összege között fordított arányosság fennállása mutatható ki, amit az alábbiak szerinti ábra is szemléltet. A joghoz való hozzájutást és a költségkedvezmények körét bemutató ábra szerint a bíróság előtti eljárásban a joghoz való hozzájutás mértéke és a költségkedvezmények köre, igénybevételek lehetősége között viszont egyenes arányosság fennállása tűnik megállapíthatónak.

[26] Pp. 97. § (1) bekezdés.

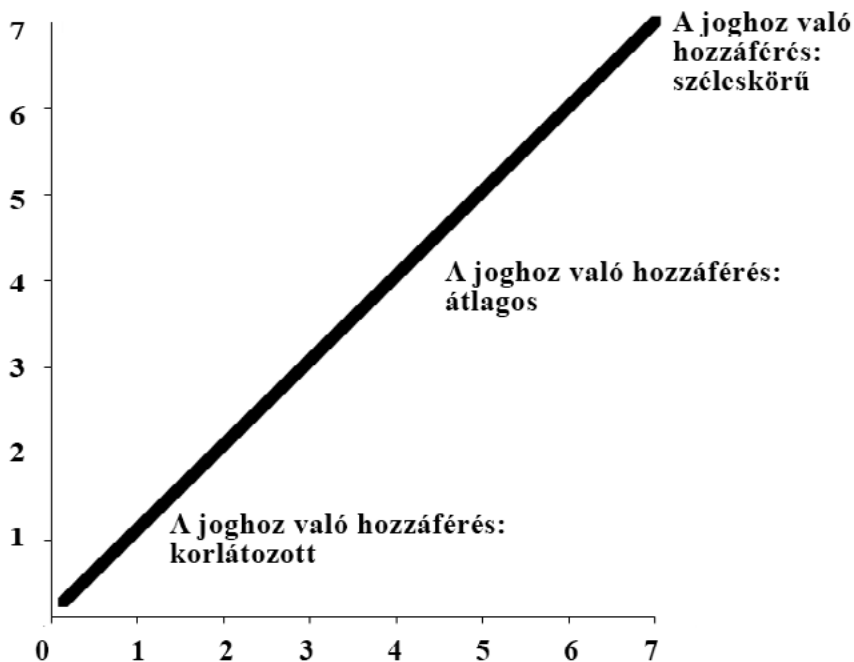
[27] A Magyarország biztonságát szolgáló egyes törvények módosításáról szóló 2022. évi L. törvény 2023. január 1-oi hatállyal módosította a szociális ellátásokról és a szociális igazgatásról szóló 1993. évi III. törvény „öregségi nyugdíjminimum” fogalmát. A jogszabályban a „szociális vetítési alap” meghatározás a korábban alkalmazott „öregségi nyugdíjminimum” kifejezést váltotta fel. A 2022. évi L. törvény végső előterjesztői indokolás általános indokolása szerint: „a törvény a társadalombiztosítási nyugdíjakhoz nem kapcsolódó ellátásokra, jövedelemhatárookra és egyéb összeghatárookra - a bírósági végrehajtásról szóló törvény kivételével - egységes viszonyítási alapot vezet be szociális vetítési alap elnevezéssel.”

1. ábra: A joghoz való hozzájárulás és a polgári peres eljárási illeték mértéke közötti kapcsolat
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)^[28]

A grafikon függőleges oszlopában a számok értékének emelkedése a joghoz való hozzájárulás könnyebbé, általánosabbá válását mutatja. A grafikon vízszintes oszlopa azt jelzi, hogy a keresetlevél bíróságra való benyújtásakor fizetendő eljárási illeték összege a számok emelkedésével növekszik. Ennek értelmében minél magasabb az eljárás kezdeményezésekor teljesítendő eljárási illeték összege, annál jobban szűkül a joghoz való hozzáférés lehetősége.

[28] Ld. Lugosi, 2021, 92. Az ábrán a függőleges oszlop: a joghoz jutás mértéke; a vízszintes oszlop: az eljárásban fizetendő eljárási illeték összege.

2. ábra: A joghoz való hozzájárulás és a költségkedvezmények köre közötti kapcsolat
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)^[29]

A grafikon függőleges oszlopában a számok értékének emelkedése a joghoz való hozzájárulás könnyebbé, általánosabbá válását fejezi ki. A vízszintes oszlop adatai alapján a keresetlevél bíróságra való benyújtásakor igénybe vehető költségkedvezmények köre, mértéke a számok emelkedésével bővül. Ezen gondolatmenet szerint, minél csekélyebb mértékűek a költségkedvezmények, annál korlátozottabb a joghoz való hozzájárulás lehetősége. Az összefüggések megállapítása az eljárási illeték és a költségkedvezmények köre/terjedelme alapján az elméleti síkon kialakított konstrukció szerint számszaki, matematikai adatokat tartalmazó összefüggéseket takar. A jogalany (egyén) reakciója/magatartása a joghoz jutás igénybevételeiben, ideértve a bíróság előtti eljárás kezdeményezését is, nem minden esetben modellezhető racionális, észszerű megfontolások alapján, mert a jogalany döntésének kialakítását érzelmi-intuitív és akarati-tudati elemek is meghatározzák.

[29] Lugosi, 2021, 93. Az ábrán a függőleges oszlop: a joghoz való hozzájárulás mértéke; a vízszintes oszlop: a költségkedvezmények köre.

III. A JOGÉRVÉNYESÍTÉS FOLYAMATÁT BEFOLYÁSOLÓ, PERES FELEKTŐL FÜGGETLEN KÖRÜLMÉNYEK

Magyarországon az Alaptörvény és a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló törvény szerint és a négyszintű bírósági szervezetrendszer második szintjétől, a törvényszéki szinttől kezdődően kötelező a bíróság előtti eljárásban a jogi képviselet igénybevétele.^[30] A perbe vitt igények érvényesítésében, törvényszéki szinttől kezdődően az ügyvédkényszer bevezetésében az eljárási költség (perköltség) növekedése valószínűsíthető, de az eljárás mielőbbi befejezésére nincs garancia, ugyanakkor az eljárás szakmai jellege a kötelező (elvben) professzionális képviselet által tovább erősödhet.^[31] A jogérvényesítés véghezvitele folyamatában a hatályos Pp. járásbírósági szinten nem ír elő ügyvédkényszert,^[32] amely az eljárás költségeinek alakulására kedvező hatással lehet, mert jogi képviselő igénybevétele hiányában nem keletkezik további anyagi ráfordítás. Az eljárás formalizáltabbá tétele igyekszik kiküszöbölni az ügyvéd hiányát, törekszik a laikus ügyfélnél hiányzó jogi ismeret kompenzálására, ugyanakkor a jogi szakmai ismeret hiánya hátráltathatja az eljárási befejezését.^[33] A fél általi jogérvényesítés teljes folyamatában az eljárási költségek alakulása ügytípustól, jogi helyzettől, a bizonyítási eljárás terjedelmétől és összetettségétől, a jogi képviselet igénybevételeitől függően is nagymértékben változhat.

A jogalany által indított jogérvényesítés teljes folyamatában való állami szerepvállalás célja elsődlegesen az eljárás gyorsítása, észszerű határidőben való

[30] Magyarország Alaptörvénye – Az állam, 25. cikk (4) bekezdés, a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. 16. § (1) bekezdés, Pp. 72. § (1) - (2) bekezdés, Pp.73. § (4) bekezdés.

[31] Németországban a hatályos német polgári perrendtartás is ismeri a jogi képviselő (ügyvéd) nélküli per fogalmát, amennyiben a jogi képviselet nem kötelező (ZPO De. 79. § (1) bekezdés). Ausztriában sincs kötelező ügyvédi képviselet, az osztrák polgári perrendtartás előírása szerint „amennyiben az ügyvédi képviselet nem szükséges” (ZPO Öst. 29. § (1) bekezdés). Bizonyos esetekben azonban a fél köteles az ügyvédi képviseletet igénybe venni, amikor a jogvita pénzbeli értéke az 5000 eurót meghaladja, minden felsőbb bíróság előtt, valamint a fogyasztóvédelmi törvény (Kündigungsschutzgesetz (KSchG)) szerinti egyesület a féllel szemben átruházott követelést érvényesít (ZPO Öst. 27. § (1) bek.). Svájcban a kantonok közösségére vonatkozó eljárási törvény sem ír elő kötelező jogi képviseletet (Schweizerische Zivilprozessordnung Art.68.), az ügyvédi törvény 2000. június 23-i hatálybalépése óta az ügyvédek minden eljárásban jogosultak a képviselet ellátására (ZPO Sch. Art. 68. a.). A svájci államszövetség polgári perrendtartása szerint a békéltető eljárásban, egyszerűbb vagyoni jogvitában és összefoglaló eljárásban a kantoni jog által meghatározottak szerint adminisztrátor (Sachwalter) és jogi ügynök (Rechtsagent) is elláthatja a képviseletet (ZPO Sch. Art. 68. b.), a bérleti jogvitában és a munkaügyi bíróság előtt a kantoni jog által lehetővé tett mértékben képzett képviselő (qualifizierte Vertreter) is elláthatja a fél képviseletét (ZPO Sch. Art. 68. d.).

[32] Pp.72. § (2) bekezdés. A Pp.-be az igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2025. évi XLIX. törvény 2025. augusztus 19-i hatállyal bevezette az egyszerűsített polgári pert, amelyben a jogi képviselet kötelező (Pp. 591/C. § (1) bekezdés).

[33] Bizonyos perttípusoknál (a teljesség igény nélkül pl. birtokháborítás megszüntetése, szolgalmi jog megállapítása, tulajdonjog megállapítása iránti perekben) járásbírósági szinten is felmerülhet a szükségessége az ügyvédkényszer bevezetésének, tekintettel arra, hogy a fél részéről olyan szakismeret lehet szükséges az eljárás koncentrált és észszerű időn belüli befejezése előmozdításához, amellyel a peres fél a jogi képviselet biztosítása nélkül minden valószínűség nélkül nem rendelkezik.

(megalapozott) befejezése.^[34] A jogérvényesítés folyamatában (a keresetlevél bíróságra való benyújtásától kezdődően az elsőfokú határozat meghozataláig) az állam szerepe az ügyvédkényszer bevezetésén vagy annak mellőzésén kívül a bíróságra benyújtható iratok kevésbé formalizált alakban való benyújtásának előírásában is megmutatkozik. Ez a szemlélet a jogalkotó szándéka szerint az egyszerűbb megítélésű jogvitában megkönnyítheti a jogi képviselő nélkül eljáró fél helyzetét, és az eljárás során nem generálja további költségek felmerülését. A polgári peres eljárás törvényszéki szintjén – amelyet a jogalkotó számos európai megoldáshoz igazodva általános hatáskörrel ruház fel^[35] – már a professzionális perbeli képviseletre és pervitelre helyeződik a hangsúly. A törvényszék előtti eljárásban sem zárható el a fél a költségkedvezmény igénybevételének lehetőségétől, de a kedvezményre való jogosultságot jelentő állapotnak, valamint a pártfogó ügyvédi képviseletnek már a keresetlevél benyújtásakor fenn kell állnia, hiszen a törvényszék előtti eljárásban a jogi képviselet kötelező. Az igényérvényesítés bíróság előtti fázisában a felmerülő költségtípusok köre általában kevésbé szerteágazó, mint a polgári peres eljárásban, bár a közvetítői eljárás keretében vagy a jogi képviselők közötti peres eljárást megelőző egy vagy több egyeztetésen is keletkezhetnek költségek. Az állam felelőssége a konfliktusok rendezése tekintetében – az itt most nem érintett – közoktatástól kezdődően jelenlévő iskolai nevelésen, felkészítésen túl, nemcsak a joghoz jutás bíróság előtti jogérvényesítésének a megteremtése, hanem a bírósági szakasz előtti vitarendezési csatornák kialakítása, és annak vagy azoknak a későbbi potenciális jogalanyokkal (egyénnel) való megismertetése tekintetében is fennáll.^[36] Az állam felelőssége mellett a jogérvényesítéshez szükséges információ megszerzésében vagy elmulasztásában az egyén is felelős, mert a konfliktus hatékony rendezése érdekében neki is ismernie kell az aktuálisan rendelkezésre álló lehetőségeket.

IV. A KÖLTSÉGGEDVEZMÉNYEK ÉS A JOGI SEGÍTSÉGNYÚJTÁS HATÁSA PERES FELEK ELJÁRÁSJOGI HELYZETÉRE

A költségkedvezmények és a jogi segítségnyújtás igénybevétele a polgári peres eljárásban az eljárást kezdeményező fél és az eljárás alá vont fél számára is biztosított. A perjogi szerepek természetéből fakadóan az eljárás kezdeményezője általában „aktív” magatartást tanúsít. Az eljárás elszenvetője, perbe vont

[34] Pp. 4. § (1) - (2) bekezdés, Pp. 5. § (1) bekezdés.

[35] A Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény általános előterjesztői indokolása – Általános Indokolás III. 5.

[36] Maczonkai Mihály a jogrendszer és a kulturális rendszer kölcsönös egymásra hatását (kölcsönhatását) hangsúlyozza: „a jogrendszer szerepet játszik az igazságosságról szóló vélekedések kialakításában, és ezen keresztül részt vesz az egyének szocializációjában, a társadalmi rendszer motivációt biztosít arra, hogy az egyének igénybe vegyék a jogrendszert a konfliktusaik kezelésére”. Ld. Maczonkai, 1997, 90.

félként védekezni kényszerül a felperes állításával/állításaival szemben, az eljárásjogi pozíciója általában „passzív”, de nem zárható ki a tevőleges viszonyulása az adott helyzethez (viszontkereset). Mi a különbség a tekintetben, ha a jogalany költségkedvezmény és jogi segítségnyújtás igénybevétele nélkül kíván polgári peres eljárásban magánjogi igényt érvényesíteni, vagy ha a jogérvényesítéséhez feltétlenül szükséges ezen támogatások igénybevétele, mert azok nélkül nem lenne rá lehetősége? Lehetnek hazánkban olyan társadalmi csoportok, amelyek számára a jogérvényesítéshez szükséges az állami segítségnyújtás. Az állam főként a személyállapotot érintő perekben jelentős segítséget nyújt a tárgyi költségfeljegyzési jog kedvezménye körébe tartozó pertípusok széles körének meghatározásával,^[37] amely mentesíti a felet az eljárási költségek előlegezése alól. Az első fokon, legalsó szinten eljáró járásbíróóságok hatáskörébe a harminc (30) millió Ft összegű pertárgy-értéket meg nem haladó vagyoni perek tartoznak,^[38] amelyek tekintetében az illetékfizetési kötelezettség az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Itv.) 2025. január 28-i módosítását követően a korábbi százalékos mértékhez kötött illetékkulcsok módosultak, és bevezetésre került a részben sávós, az adott összeghatárok között meghatározott összegű, részben százalékos mértékhez kötött illetékfizetési kötelezettség.^[39] A jogérvényesítő fél számára az dönti el az új szabályozás megítélését, hogy a korábbi, százalékos szabályozáshoz képest jelenleg lerovandó eljárási illeték összege magasabb lesz-e, mint az a régi szabályozás alapján lett volna. Az állam az eljárási illeték lerovásában nehézséggel küzdő rászoruló fél számára támogatások (költségkedvezmények, jogi segítségnyújtás) biztosítása által teremti meg a bíróság előtti magánjogi igényérvényesítés lehetőségét. Ha a jogalany a költségkedvezmények és a jogi segítségnyújtás által tudja – nem a személyállapottal kapcsolatos^[40] – magánjogi igényét érvényesíteni, az a lelki-tudati állapotában jelentős mértékű pozitív változást idéz elő (ahhoz képest, ha perbeli jogérvényesítését jövedelmi-vagyoni helyzete kizárná). Az eljárás alá vont ellenérdekű fél aspektusából hasonló érzelmi töltetű szubjektív tudatállapot az általa érvényesíteni kívánt követelés (viszontkereset) érvényesítésekor merülhet fel. Az ügyvédi munkadíj összegének piaci alapú meghatározása és annak több díjtényezőből való felszámítása (az ügy elvállalásának díja (megbízási díj), bírósági tárgyalás díja, beadványok alapján történő díjfelszámítás) nem könnyíti meg az ügyvédi szol-

[37] A személyállapotot érintő perek fogalmát a Pp. 429. §-a rögzíti. A költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény (a továbbiakban: Kkbat.) 3. § (1) bekezdés a., b., c.

[38] Pp. 20. § (3) bekezdés a.

[39] Az egyes adótörvények módosításáról szóló 2024. évi LV. törvény 109. § (1) - (3) bekezdései módosították az Itv. 42. § (1) - (2) bekezdéseit, és bevezette az Itv. 42. § (1a) és (b) bekezdéseit.

[40] A személyállapoti perben a fél akadálytalanul tudja érvényesíteni az igényét bíróság előtt, az ezen perekre vonatkozó tárgyi költségfeljegyzési jog hatálya folytán.

gáztatások igénybevételét.^[41] Az ügyvédi munkadíj piaci alapú meghatározása az ügyvédi munkadíj összegszerűségére nézve árfelhajtó hatással bír. Az emelkedő összegű ügyvédi munkadíjjal egyidőben a pártfogó ügyvédi segítségnyújtás szerepe több más tényezőtől is függően ugyan, de várhatóan felértékelődhet. A pártfogó ügyvéd igénybevételével kapcsolatos eljárési költségek viselése az általános, polgári eljárásjogi perköltségviselés szabályai szerint történik.^[42] A költségkedvezmények köre és a jogi segítségnyújtás igénybevételének lehetősége a jogalkotó szándéka szerint a fél számára pozitív diszkriminációt jelent. A költségkedvezmények igénybevételének a szociális vetítési alap összegéhez való viszonyítása annak változatlan összege esetén megnehezíti a kedvezményekhez való hozzájutás lehetőségét, mert szűkül a kedvezményt igénybe venni tudó csoportok köre. A jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: Jst.) 11. §-a szerint: „Az állam a jogi segítségnyújtás keretében a törvényben meghatározott polgári peres eljárás és – a végrehajtási eljárás kivételével – nemperes eljárásokban, valamint a közigazgatási perekben, egyéb közigazgatási bírósági eljárásokban, és közigazgatási nemperes eljárásokban (a továbbiakban együtt: per) a felperes, az alperes, a beavatkozó (perbehívott), az érdekelt, a kérelmező és a kérelmezett fél részére a pártfogó ügyvédi képviseletet biztosítja, és a fél helyett megelőlegezi vagy viseli.” A Pp. 2018. január 1-ei hatálybalépése után szakított a rPp. költségmentességet a pártfogó ügyvédi képviselettel összekapcsoló szabályával. A rPp.-ben a költségmentességhez tartozó kedvezmények része volt a pártfogó ügyvéd kirendelésére vonatkozó igény.^[43] A Pp.-ben viszont már a „pártfogó ügyvédi díj előlegezése vagy viselése alóli mentesség” a költségkedvezmények fajtái között önállóan jelenik meg,^[44] nem része a költségmentességhez kapcsolódó jogosítványoknak.^[45] A Pp. 94. § (3) bekezdése szerint a felet a pártfogó ügyvédi díj előlegezése vagy megfizetése alóli mentesség jogszabályban meghatározott módon, a jogi segítségnyújtó által engedélyezett pártfogó ügyvédi képviselet esetén illeti meg. A Pp. új szabályai következtében teljesen egyértelművé vált, hogy a pártfogó ügyvédi szolgáltatás igénybevételével kapcsolatos határozat meghozatala a közigazgatás (fővárosi és vármegyei kormányhivatal területi hivatalának) feladata lett.^[46] A Jst.-ben a Pp. 2018. január 1-ei hatálybalépése után kerültek összhangba az új eljárási tör-

[41] 2025. február 8-tól az ügyvéd készakadásának és munkadíjának megállapítására hatályos jogszabály, a bírósági eljárásban megállapítható ügyvédi és kamarai jogtanácsosi költségről szóló 17/2024. (XII.9.) IM rendelet.

[42] Pp.101.§ (3) bekezdés.

[43] rPp. 84. § (1) bekezdés d.

[44] Pp.94. § (1) bekezdés f.

[45] A Pp. költségmentesség tartalmához már nem kapcsolja hozzá a pártfogó ügyvédi képviselet engedélyezése iránti igényt. Ld. Wopera (szerk.), 2017, 141.

[46] A jogi segítségnyújtás keretében nyújtott szolgáltatások engedélyezése, folyósítása és visszatérítése iránti eljárások részletes szabályairól szóló 421/2017. (XII. 19.) Korm. rendelet 1.§ 14. területi hivatal: a jogi segítségnyújtási feladatkörében eljáró fővárosi és vármegyei kormányhivatal támogatást engedélyező szerve.

vény előírásaival a jogi segítségnyújtás igénybevételére vonatkozó szabályok.^[47] A jogalkotó által szorgalmazott professzionális pervitel igénye és az eljárás bonyolultabbá (tagoltabbá és következetesebbé) válása az eljárás minden résztvevője számára széleskörű lehetőséget teremt a jogi segítségnyújtás igénybevételére. A jogi segítségnyújtás szerepe felértékelődik a gazdasági helyzet negatív változása és az igényérvényesítést biztosító polgári eljárási törvény előírásaiban megmutatkozó professzionalizmusra törekvés következtében. A költségfeljegyzési jog hatálya alá tartozó polgári peres eljárások (személyállapotú perek) ipso iure mentesítik a felet az eljárási költségek előlelegezése alól, ezáltal megnyitják az utat a jogalany önálló magánjogi jogérvényesítése előtt. Ha a jogalkotó e pertípusok körét széleskörűen határozza meg, könnyítést tesz a jogalanyok (egyének) számára a magánjogi igényérvényesítés irányába. Magyarországon 2018. január 1-jével hatálybalépő Kkbatv. a törvényen alapuló költségfeljegyzési jog kedvezményét a korábbi szabályozáshoz képest bővítette a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtására vonatkozó nemperes eljárással,^[48] a költségmentesség engedélyezése esetében a küszöbérték nagysága – a korábbi öregségi nyugdíjminimum, jelenleg szociális vetítési alap havi összege – nem változott, de a korábbi szabályozástól eltérően, az újonnan bevezetett szociális és gyermekvédelmi tárgyú ellátásokra való jogosultság fennálltakor, valamint jogszerűen Magyarországon tartózkodó külföldi személy (menekült, menedékes, hontalan) számára jövedelmi és vagyoni helyzete alapján a jogszabály költségmentességet biztosít.^[49]

V. A JOGÉRVÉNYESÍTÉST BEFOLYÁSOLÓ, PERES FELEK SZEMÉLYÉHEZ ÉS BIZONYÍTÁSI LEHETŐSÉGEIKHEZ KAPCSOLÓDÓ KÖRÜLMÉNYEK

Korábban az állam (jogalkotó) által alkotott szabályok alapján meghatározott lehetőségekről (eljárási illeték mértéke, költségkedvezmény, jogi segítségnyújtás) volt szó, most nézzük meg, hogy a jogalany (egyén) részéről milyen tényezők befolyásolhatják a jogérvényesítést. A joghoz jutás elméleti háttérének

[47] A Jst. főszabály szerint 2004. április 1-én lépett hatályba. A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2017. évi CXXX. törvény 2018. január 1-ei hatállyal módosította más törvények mellett a Jst-t is. Ezen módosítás eredményeként a törvény kimondja, a fél támogatásra rászorultnak tekintendő, ha költségmentesség illeti meg (Jst. 14. § b.).

[48] Ld. a 2017. december 31-ig hatályos a költségmentesség bírósági eljárásban való alkalmazásáról szóló 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet (a továbbiakban: Kmr.) 3. § (1) - (3) bekezdéseit és a Kkbatv. 3. § (1) - (2) bekezdését. A Kmr. a polgári nemperes eljárások körében is rendelkezett költségmentességről (4.§).

[49] Ld. a Kmr. 5. § (1) - (5) bekezdéseit, valamint a Kkbatv. 5. § (1) bek. c., d., e., f. pontjait. A „rászorultság” elbírálása kapcsán ugyanezeket a követelményeket tartalmazzák a Jst. 5. § (1) bekezdés b., c., d., f. pontjai.

könnyebb megértése és átláthatósága érdekében két új fogalom segítséget jelenthet, amelyek az „objektív tényhelyzet” és a „szubjektív tudatállapot”.^[50] Az objektív tényhelyzetet^[51] a polgári peres eljárásban a fél számára rendelkezésre álló információk, adatok, tények (bizonyítékok) határozzák meg, a szubjektív tudatállapot pedig minden esetben az eljárásban érintett egyének (személyek) saját gondolatai, elképzelései által befolyásolt, folyamatosan változó időpillanat. Az objektív tényhelyzet bármely peres fél számára főként az adott jogi helyzet-hez kapcsolódó „tárgyhoz”, míg a szubjektív tudatállapot az eljárásban érintett személyhez, „alanyhoz” kapcsolódik. A szubjektív tudatállapot és az objektív tényhelyzet egymáshoz viszonyított aránya, egymáshoz való kapcsolódása jelentős hatással/befolyással bír a jogalany számára a keresetindítás, a keresetlevél bíróságra való benyújtásának bekövetkezésére.^[52] Az eljárás megindításakor a fél a rendelkezésére álló tények, adatok, bizonyítékok alapján és saját meggyőződése, egyéni elhatározása adott esetben ellentétben állhat egymással, de azok egymást kölcsönösen erősíthetik is. Gáspárdy László (1937 – 2006) a perállomány elemzése kapcsán utal más összefüggésben az „objektív feltételekre” és a „szubjektív okokra”. Az ő nézete szerint „a perszámot – s ezen belül a perek mennyiségét, összetételét, dinamikáját és az egyes bírósági szervek közötti eloszlásukat – meghatározó rendszerkörnyezet sematikus leírásában két alapstruktúrára bontható: a perindítást kondicionáló objektív feltételekre és a perindítást mint tudati-akarati aktust meghatározó szubjektív okokra. Az előbbiek a per mint társadalmi-jogi jelenség közvetett, ez utóbbiak a perállomány és belső összetevőinek közvetlen generálóinak is nevezhetők.”^[53] A jelen elemzésben az objektív és a szubjektív körülmények is a jogvitában érintett és a polgári peres eljárás kezdeményezése előtt álló jogalanyra (egyénre) vonatkoznak. Gáspárdy László másik írásában utal a jogirodalomra, amely a konfliktushelyzeteket abból a szempontból vizsgálta, hogy „bizonyos objektív és szubjektív körülmények mennyiben (lehetnek) okai a pert kiváltó jogsérelemnek (Konfliktursachen)”.^[54]

[50] A filozófia tudományában az „objektív” és „szubjektív” szavak olyan kifejezéseknek tekinthetők, amelyeket súlyosan megterhel az ellentmondásos használat s az eredménytelen és parttalan viták öröksége”. Ld. Popper, 1997, 54.

[51] Az „objektív tényhelyzet” kifejezés ezen értelmezése független a bírósági szervezet infrastruktúrájától, a jogérvényesítéshez a bírósági szervezet által biztosított tárgyi feltételektől és adottságtól.

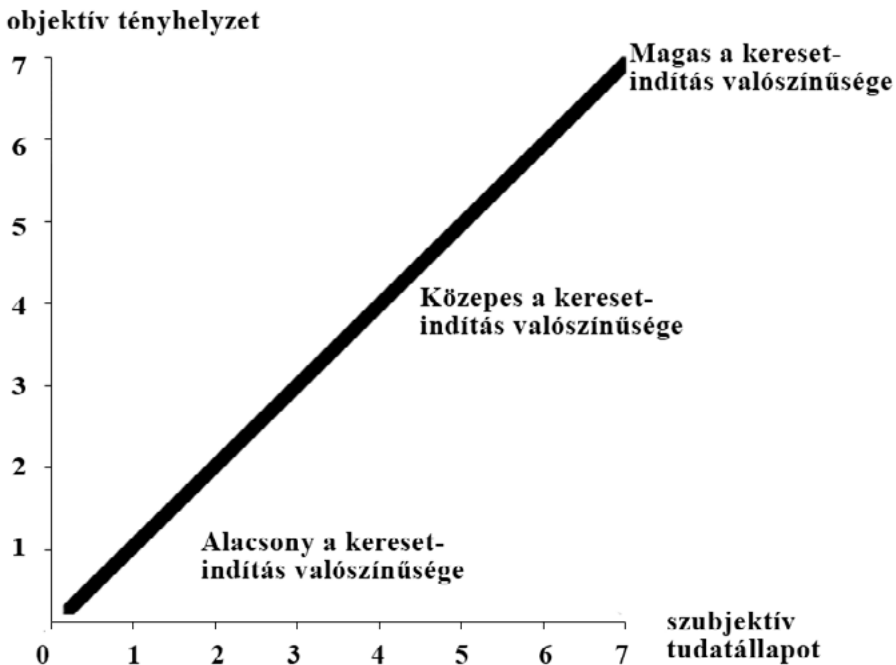
[52] A hatályos Pp. a „keresetindítás” kifejezést nem használja, helyette a „perindítás” kifejezést tette általánossá, a rPp. a „keresetindítás” kifejezést 2017. december 31-én hatályos (és a korábbi) normaszövegében is tartalmazta.

A rPp. elsőfokú eljárásra vonatkozó VIII. Fejezete a „Keresetindítás” címet viselte. A kifejezés előfordulásai a rPp. normaszövegében: 121/A.§ (4) bekezdés a., 160. § (1) bekezdés, 283. § (1) bekezdés, 295. § (4) bekezdés, ezen szakasz előtt alfejezetcímként szerepel a „keresetindítás” kifejezés, 307. § (1) bekezdés, ezen szakasz előtt alfejezetcímként tartalmazza a rPp. a „keresetindítás” fogalmat, a rPp. XX. közigazgatási perekre vonatkozó fejezetében az alfejezet a „keresetindítás” címet viseli (ezt követően 330-331.§-ok), 341/F. § (4) bekezdés, a Teljesítésigazolási Szakértői Szerv szakvéleményére alapított perben alfejezetcím a „keresetindítás” (ezt követően 396/P. § (1) - (4) bekezdés).

[53] Gáspárdy, 1989, 11.

[54] Gáspárdy, 1979, 1/2. 285-308., 285.

A hivatkozott szerzőnél az objektív és a szubjektív körülmények jelen munkában használt hasonló kifejezésekhez képest más összefüggésben jelennek meg. A polgári peres eljárásban az objektív tényhelyzet és a szubjektív tudatállapot egymáshoz való viszonya a matematikai arányosság segítségével hívásával is meghatározható. Az alkalmazott fogalmakkal összefüggésben a keresetlevél bíróságra való benyújtásának valószínűsége is modellezhetővé válhat.

3. ábra: A keresetindítás valószínűsége az objektív tényhelyzet és a szubjektív tudatállapot tükrében
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)^[55]

Az objektív tényhelyzet értéke a grafikonon minél magasabb értéket mutat, a jogalany (egyén) számára annál „erősebb”, „hatékonyabb”, az állításait – minden bizonnyal – alátámasztó és igazoló bizonyíték(ok) léte. A szubjektív tudatállapot számsornál a növekvő érték a jogalany (egyén) önbizalmának, magabiztosságának emelkedését jelenti. Az objektív tényhelyzet és a szubjektív tudatállapot között nagy valószínűség szerint egyenes arányosság áll fenn. Ha a bizonyíté-

[55] Lugosi, 2021, 176.

kok nagy számban állnak rendelkezésre, illetve minél meggyőzőbb erejűek, a jogalany (egyén) tudatában magabiztosság, szilárd elhatározás következik be a keresetlevél bíróságra való benyújtása tekintetében, ezáltal nő a bíróság előtti magánjogi igényérvényesítés valószínűsége, bizonyossága. A tényeket igazoló bizonyítékok száma és azok bizonyító ereje a jogalany (egyén) számára önbizalmat növelő faktornak tekinthető. A polgári peres eljárásban az objektív tényhelyzet és a szubjektív tudatállapot fogalmakkal leírható tárgyi és alanyi körülmények jellemző:

a) Az objektív tényhelyzet és a szubjektív tudatállapot léte független a hatályos jogszabályi előírásoktól, ugyanakkor mindig a hatályos jogszabályi előírások és a jogviszony keretei között ítéltető meg azok egymáshoz való viszonya. Az objektív tényhelyzetnek és a szubjektív tudatállapotnak a bizonyítási teherrel és a bizonyítási kötelezettségtől függő módon jelentősége van (lehet) különböző anyagi jogi és eljárásjogi típusú jogviszonyokban is.

b) Az objektív tényhelyzet és a szubjektív tudatállapot kifejezések alkalmazhatók lehetnek – az eljárásjogi jogviszonyok mellett – a hazai és a nemzetközi magánjogi jogviszonyok jellemzőinek megragadására is, mert egyetemes jellegűek és általánosan érvényesülnek (a jogviszonyok általános jellemzői és a jogalanyok (egyének) egymáshoz fűződő kapcsolata független az országhatároktól). Ennek oka, hogy a magánjogi és az eljárásjogi jogviszonyok jogalanyok (egyének) közötti olyan kapcsolatok, amelyek az adott jogterületen, konkrét személyek között jönnek létre, folyamatos mozgásban, változásban vannak, azok kihatnak a jogviszony tárgyára és a jogviszony alanyaira is.

c) A jogviszony mindenkor tárgya és a jogviszony alanyainak személyisége határozza meg a fogalom pár elemeinek (a „tárgynak” és az az „alanyok”) egymáshoz való viszonyát. A jogviszony alanyai között a jogviszony tárgyához kapcsolódóan a polgári eljárásjogi jogviszony keretei között, a polgári perben szoros kapcsolat alakul ki. A jogviszonyhoz („tárgyhoz”) tartozó tényezőként értékelhető a polgári peres eljárásban a fél állításait alátámasztó bizonyítékok száma és a lehetséges bizonyítási indítványok köre. A jogviszonyban érintett felek (az „alany(ok)”) – akik anyagi jogi értelemben, majd a keresetlevél (vizontkeresetlevél) bíróság általi befogadását és a keresetlevél (vizontkeresetlevél) ellenérdekű féllel való közlését követően eljárásjogi értelemben is kapcsolatban állnak – tudati-pszichikai folyamatai a konkrét személyek szubjektumában determinálódnak, és kihatnak a „tárgyhoz” (a saját bizonyítékokhoz és bizonyítási indítványokhoz) kapcsolódó eljárási magatartásukra.

d) A magánjogi jogviszony fennállása alatt az alanyi és a tárgyi „körülmények megváltozása”^[56] jelentős mértékben befolyásolja jogalanyok (egyének) közötti objektív tényhelyzet és a szubjektív tudatállapot alakulását.^[57] A polgári peres eljárás folyamatban léte alatt a „körülmények megváltozása”, a bizonyítási eljárás alakulásától függően, a felperesi és alperesi pozíciónak fél számára kedvező vagy kedvezőtlen változását vetíti előre. A jogviszonyban érintett tárgy (tényhelyzet) bizonyítási eljárástól függő változása a polgári eljárásjogi jogviszonyban érintett ellenérdekű felek személyére, azok tudatára és szubjektumára különösen jelentős külső impressziót gyakorol(hat).

VI. KÖVETKEZTETÉSEK

1. A joghoz (jogérvényesítéshez) való hozzájutás a jogi segítségnyújtás igénybevevőtelekor minden esetben külső támogatás által lehetővé tett folyamat. A jogalany igényérvényesítésének állam által biztosított támogatása általában többirányú segítségnyújtást jelent. A joghoz jutás folyamatában az állam (jogalkotás) mellett a magánszféra, az ügyvédi hivatásrend szerepe, közreműködése is kimutatható a jogi segítségnyújtás keretében működő pártfogó ügyvédi hálózat által, amelyben a jogi segítségnyújtó szervezettel szerződésben álló egyéni ügyvédek játszanak meghatározó szerepet. A jogi segítségnyújtás keretében Magyarországon a közigazgatási szervezet által engedélyezett pártfogó ügyvédi szolgáltatás több tekintetben is eltér a hivatkozott német, osztrák és svájci gyakorlattól: a) az idézett államokban a költségmentességtől nem válik el az ügyvédi szolgáltatás biztosítása és b) a nevezett külföldi államokban a jogintézmény egységes kezelése abból is látszik, hogy a kedvezményről való döntés a bíróság kompetenciájába tartozik.

2. A jogalkotó által meghatározott jogszabályi feltételek a költségkedvezmények és a jogi segítségnyújtás által a joghoz (jogérvényesítéshez) való hozzájutás legalább három fokozatát alakítja ki azon jogalanyok számára, akiknek anyagi és/vagy szakmai támogatásának biztosítása szükséges, amely lehet a) széleskörű, b) átlagos vagy c) szűkkörű hozzáférési lehetőség. A matematika tudományában használt arányosság fogalom különböző típusai kapcsolhatóak a joghoz jutás (jogérvényesítés) folyamatához, az eljárási illeték mértékéhez, a költségkedvezmények köréhez és a jogi segítségnyújtáshoz, attól függően, hogy azok

[56] A „körülmények megváltozása” kifejezés nem azonos helyzetet jelent ezen, itt használt értelmében a magánjogi, szerződéses jogviszonyokban alkalmazott „clausula rebus sic stantibus” záradékkal (jogi műnyelvi fordítás szerint „a dolgok így állván” záradék, ld. Földi – Hamza, 2008, 585.).

[57] A magánjogi (szerződéses) jogviszonyokban lényeges változást eredményezhet személyi oldalon, ha a felek között változik a korábban zökkenőmentes együttműködési és tájékoztatási kötelezettség teljesítése, ezen változástól függően, azzal összefüggésben a jogviszony tárgyát (tárgyi oldalt) érintő változás is bekövetkezhet, ha a fél nem teljesíti a szerződésben meghatározott teljesítési határidőn belül a szerződésben vállalt kötelezettségeit.

egymáshoz képest miként változnak: a) emelkednek (bővülnek), b) stagnálnak vagy c) csökkennek (szűkülnek).

3. A jogszabályok által meghatározott keretek mellett a jogérvényesítéshez szükséges, az adott fél bizonyítását elősegítő tárgyi és személyi (alanyi) körülmények és feltételek is meghatározó jelentőséggel bírnak. A jogszabályi környezet és a perbeli igényt (követelést) megalapozó bizonyítékok rendelkezésre állása alapján minden esetben egyéni (személyi) döntés a polgári peres eljárás kezdeményezése. A polgári perbeli jogérvényesítést megelőzően a bizonyítékok léte/rendelkezésre állása és a kezdeményező fél tudata/pszichikuma együttesen határozza meg a döntést a bíróság előtti polgári per kezdeményezéséről. A költségkedvezmények és a jogi segítségnyújtás perbeli igénybevételének lehetősége a jogalany (egyén) szubjektív tudatállapotát érinti vagy érintheti, de a fél bizonyításához kötődő objektív tényhelyzetet nem befolyásolja.

4. A polgári peres eljárásban a fél oldalán lévő tárgyi és az alanyi körülmények az objektív tényhelyzet és a szubjektív tudatállapot fogalmak által leírhatók. Ennek következtében – kapcsolódva az előző ponthoz – az objektív tényhelyzet és a szubjektív tudatállapot együttes hatása eredményeként születik döntés a fél által a polgári peres eljárás megindításáról. A polgári peres eljárás alapjául szolgáló, felek közötti anyagi jogi jogviszonyból fakadó jogvitában a jogviszony alanyai és a jogviszony tárgya kiindulási alapját képezik a polgári perben a fél állításait igazoló bizonyítékokhoz köthető objektív tényhelyzetnek és a fél személyéhez kapcsolódó szubjektív tudatállapotnak. A polgári peres eljárást megelőzően fennálló magánjogi jogviszonyok (pl. házasság, szerződéses jogviszony) fennállása is megalapozza és befolyásolja az érintett felek egymáshoz való kapcsolatát (a szubjektív tudatállapotot) és a jogviszonyból fakadó jogok és kötelezettségek teljesítését vagy azok elmulasztását (az objektív tényhelyzetet).

HIVATKOZÁS (MLA)

- Lugosi, József. „A jogérvényesítéshez való hozzájutás szintjei és hatása peres felek eljárásjogi helyzetére.” *Jog–Állam–Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 18, no. 1, 2026, pp. 167-188. <https://doi.org/10.58528/JAP.2026.18-1.167>.

IRODALOM

- Badó, Attila, Sándor Loss, H. Szilágyi István, and Ferenc Zombor. *Bevezetés a jogszociológiába*. 2nd ed., Bíbor Kiadó, 2000, Miskolc.
- Brósz, Róbert, editor. *Római jog*. 1st ed., Tankönyvkiadó, 1974, Budapest.
- Carbonnier, Jean. “Az elméleti jogszociológia alapvető hipotézisei.” *Jog és szociológia*, edited by András Sajó, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1979, Budapest.

- Fleck, Zoltán. "Jog és társadalom, jogszociológia." *Jogszociológiai előadások*, edited by Zoltán Fleck et al., ELTE Eötvös Kiadó, 2014, Budapest.
- Földi, András, and Gábor Hamza. *A római jog története és intéstitúciói – Brósz Róbert és Pólay Elemér tankönyvének alapulvételével*. 13th revised and expanded ed., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2008, Budapest.
- Gáspárdy, László. *A polgári per idődimenziója*. Akadémiai Kiadó, 1989, Budapest.
- Gáspárdy, László. "Konfliktushelyzetek a polgári jogi jogviszonyokban – a polgári perek szociológiai háttere." *Gazdaság és Jogtudomány*, vol. XIII, no. ½, 1979, MTA IX. Osztályának Közleményei.
- Halmai, Gábor, and Gábor Attila Tóth, editors. *Emberi jogok*. Osiris Kiadó, 2003, Budapest.
- Horváth, Barna. *Bevezetés a jogtudományba*. ATTRAKTOR, 2015, Máriabesnyő.
- Kelsen, Hans. "Tiszta jogtan és analitikus jogelmélet." *Jog és filozófia – Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*, edited by Csaba Varga, 5th ed., Szent István Társulat, 2008, Budapest.
- Kengyel, Miklós. *A polgári bírászkodás hétköznapijai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990, Budapest.
- Kulcsár, Kálmán. *Jogszociológia*. 2nd ed., Vince Kiadó, 2002, Budapest.
- Lugosi, József. *A jogérvényesítés jogszociológiai aspektusai a polgári peres eljárásban*. PhD dissertation, 2021, Budapest.
- Maczonkai, Mihály. *Jogszociológia*. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1997, Pécs.
- Popper, Karl Raimund. *A tudományos kutatás logikája*. Európa Könyvkiadó, 1997, Budapest.
- Rawls, John. *Az igazságosság elmélete*. Osiris Kiadó, 1997, Budapest.
- Sári, János, and Bernadette Somody. *Alapjogok – Alkotmánytan II*. 4th revised ed., Osiris Kiadó, 2008, Budapest.
- Szigeti, Péter, and Péter Takács. *A jogállamiság jogelmélete*. 1st ed., Napvilág Kiadó, 1998, Budapest.
- Szilágyi, Péter. *Jogi alaptan*. Eötvös Kiadó, 2014, Budapest.
- Takács, Péter, editor. *Államelmélet. Az államelmélet, az állambölcselet és a politikai filozófia történetének vázlatja*. Miskolci Egyetem Jegtörténeti és Jogelméleti Intézetének kiadványa, 1997, Miskolc.
- Wopera, Zsuzsa, editor. *A Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata*. Wolters Kluwer, 2017, Budapest.

JOGFORRÁSOK

- *A jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény.*
- *A jogi segítségnyújtás keretében nyújtott szolgáltatások engedélyezése, folyósítása és visszatérítése iránti eljárások részletes szabályairól szóló 421/2017. (XII. 19.) Korm. rendelet.*
- *A költségmentesség bírósági eljárásban való alkalmazásáról szóló 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet.*
- *Kúria. A költségkedvezményekkel kapcsolatos bírói gyakorlatot vizsgáló joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló jelentése*, 2015, https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/joggyakorlat_elemez_vegleges.pdf. Accessed 5 Aug. 2025.
- *A költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény.*

- *A Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvény.*
- *A Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény.*
- *Egyes adótörvények módosításáról szóló 2024. évi LV. törvény.*
- *Európai igazságügyi portál. "Költségmentesség – Ausztria."* https://e-justice.europa.eu/topics/taking-legal-action/legal-aid/at_hu. Accessed 4 Aug. 2025.
- *Európai igazságügyi portál. "Költségmentesség – Németország."* https://e-justice.europa.eu/topics/taking-legal-action/legal-aid/de_hu. Accessed 5 Aug. 2025.
- *Magyarország Alaptörvénye.* 25 Apr. 2011.
- *Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO Schweiz).*
- *Zivilprozessordnung (Deutschland).*
- *Zivilprozessordnung (Österreich).*

Szerényi Gábor grafikája